

linda yalnızca bu mekânlardan oluşmadığı akla gelmekteyse de plan tipi ve hücre sayısı hakkında herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 203; K. Wulzinger, "Die Piruz Moschee zu Milas", *Festschrift der technischen Hochschule, Karlsruhe 1925*, s. 161-185; a.mlf. — v.dğr., *Das islamische Milet*, Berlin-Leipzig 1935, s. 60-68; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, Isaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdirdeki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Menteşe, İnanç, Hamitoğulları Hakkında Malumat*, İstanbul 1929, II, 158-160; P. Wittek, *Menteşe Beyliği. XIII-XV. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihinine Ait Tetkik* (trc. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1944, s. 84-87; Aşkıdül Akarca — Turan Akarca, *Milas: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul 1954, s. 93-102; Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul 1958, s. 119; Ayverdi, *Osmanlı Mimârîsi I*, s. 514-523, rs. 895; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 31, 74-75; Afife Batur, *Osmanlı Camilerinde Kemer, Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730)*, İstanbul 1974, s. 62, 138-139; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 566; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı: XIV. Yüzyıl*, İstanbul 1977, s. 42-43; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul 1979, s. 627-633; Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir 1982, s. 12, 28; Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı: XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Ankara 1989, s. 14; Hafız Kadri, "Menteşe Emâretine Ait Âsâr-ı Kadîme", *TOEM*, V/25 (1330), s. 57-60; a.mlf., "Menteşe'de Menteshelilerden Sonraki Âsâr", a.e., V/29 (1330), s. 308-317; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 1-80; Besim Darkot, "Milas", *İA*, VIII, 314.

AYNUR DURUKAN

FİRÜZ ed-DEYLEMİ

(فیروز الديلمی)

Ebû'd-Dahhâk Fîrûz
(Feyrûz) ed-Deylemî
(ö. 53/673)

Peygamberlik iddiasında bulunan
Esved el-Ansî'yi öldüren sahâbî.

Aslen İranlı olup Kısra Enûşîrvân'ın Habeşliler'i Yemen'den çıkarması için gönderdiği ordu ile Yemen'e gitti ve orada yerleşti. Bazı kaynaklarda Necâşî'nin kız kardeşinin oğlu olduğu da kaydedilir. Ayrıca Ebû Abdullah, Ebû Abdurrahman künyeleriyle, Himyer'e yerleştiği için de Himyerî nisbiyle anılır.

10 (631) yılında Yemen'den Medine'ye gelen heyetin içinde yer aldı ve onlarla birlikte müslüman oldu. San'a Valisi Bâzân'ın, hem kendisinin hem de Ebnâ'nın müslüman olduğunu bildirmek üzere Vebr b. Yuhannis ile Fîrûz'u Hz. Peygamber'e gönderdiği rivayet edilmektedir. İslâmiyet'i kabul etmeden önce iki kız kardeşle evli olan Fîrûz Hz. Peygamber'in emri üzerine eşlerinden birini boşadı (Ebû Dâvûd, "Tâlâk", 25; Tirmizî, "Nikâh", 34).

Resûl-i Ekrem'in Ebnâ arasında Fîrûz'u vali seçtiği, Esved el-Ansî'nin kendisine itaat etmesi şartıyla onu yerinde bıraktığı, Hz. Ebû Bekir zamanında da bu görevine devam ettiği bilinmektedir.

Fîrûz, Yemen'de peygamberlik iddia eden Esved el-Ansî'ye karşı gönderilen İslâm ordusuna katıldı. Bir grup arkadaşıyla birlikte Esved'i öldürdü. Fîrûz ed-Deylemî'nin onu tek başına öldürdüğüne ve bu durumu öğrenen Hz. Peygamber'in kendisini övgüyle andığına dair rivayetler de vardır. Caetani'nin, Esved'i öldürdüğü sırada Fîrûz'un henüz İslâmiyet'i kabul etmediği ve Mecûsî olduğu iddiası tarihî gerçeklere aykırıdır. Esved el-Ansî'nin öldürülmesinde rolü bulunan Kays b. Meksûh, Fîrûz'un Hz. Ebû Bekir tarafından San'a'ya vali tayin edilmesi üzerine isyan etmişse de Fîrûz çeşitli kabilelerle iş birliği yaparak Kays'ı mağlûp etmiştir.

Fîrûz ed-Deylemî'nin dört hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Kendisinden oğulları Dahhâk, Abdullah, Saîd ve başkaları rivayette bulunmuştur. Rivayetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî'nin sünenleriyle Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Bu rivayetlerin birinde, içkinin yasaklanması üzerine Hz. Peygamber'e bağıklık yaptıklarından söz ederek bundan sonra üzümleri nasıl kullanacaklarını sorduğunu, Resûl-i Ekrem'in de ona üzümleri kurtup hoşaf ve sirke olarak değerlendirmeyi tavsiye ettiğini bildirmiştir (Dârimî, "Eşribe", 13; Nesâî, "Eşribe", 56).

Muâviye döneminde de San'a valiliği yaptığı kaydedilen Fîrûz Mısır'a yerleşti; 53 (673) yılında Kudüs'te veya Yemen'de vefat etti. Hz. Osman döneminde (644-656) öldüğü de rivayet edilmektedir. Mu-haddis ve tarihçi Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî onun soyundandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 231-232; Dârimî, "Eşribe", 13; Buhârî, "Megâzî", 71, "Ta'birü'r-rü'yâ", 38; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 136-137; Ebû Dâvûd, "Tâlâk", 25; Tirmizî, "Nikâh", 34; Nesâî, "Eşribe", 56; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 533-534; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, II, 578; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, III, 306-307; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dit*, VII, 92; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, III, 332; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 234; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 176; a.mlf., *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985, V, 335-336; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, III, 204; İbn Semüre, *Fuğahâ'ü'l-Yemen*, s. 26, 49; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 496; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, IV, 371-372; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 228-232; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 322-326; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 210-211; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 305; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, II, 147; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, VII, 116-117; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), X, 190-192; Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî v.dğr., *Mevsû'atü ricâl'il-kütübî't-tis'a*, Beyrut 1413/1993, III, 250.

AHMET YÜCEL

FİRÜZ ŞAH HALACİ

(فیروز شاه خلجی)

(ö. 695/1296)

Halaciler hânedanının
kurucusu ve ilk hükümdarı
(1290-1296).

Delhi'deki Türk-Memlûk Sultanlığı'na (Muizziler) son vererek yerine yine Türk asıllı Halaciler sülâlesini kuran Celâleddin Fîrûz Şah'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babasının "Yuğrus" (vezir) lakabını taşıması nüfuzlu bir aileden geldiğini gösterir. Balaban Han devrinde (1266-1287) sercandarlık (hükümdarı korumakla görevli muhafızların emîri) gibi mühim görevlerde bulunmuş ve Sâmâne kendisine iktâ edilmişti. Balaban'ın ölümünden sonra aile fertleri arasındaki mücadelelere karışmış, onun ailesinden Nizâmeddin'in bertaraf edilmesinden sonra da Halaç emirlerinin desteğiyle Sâmâne'den merkeze getirilerek âriz-ı memâlik tayin edilmiştir. Balaban ailesinden Muizzüddin Keykubad'ın felçolmasını fırsat bilen iki Türk emîri, Keykubad'ın küçük oğlu Keyümers'i Şemseddin lakabıyla sultan ilân ederek kendilerine büyük imkânlar sağlamışlardı. Celâleddin Fîrûz Şah'ın Bahârpür'da bulunduğu sırada oğulları, bu gelişmelerden memnun olmayan bazı emirlerle iş birliği yaparak Muizzüddin Keykubad ile oğlunu ortadan kaldırdılar ve yetmiş yaşlarındaki el-Meli-